

KECIA ALI • Cinsel Ahlâk ve İslâm

KECİA ALI ABD'de Boston Üniversitesi'nde hukuk, toplumsal cinsiyet ve etik açısından İslâm üzerine dersler veriyor ve araştırmalar yapıyor.

Sexual Ethics and Islam.

Feminist Reflections on Qur'an, Hadith, and Jurisprudence

© 2012 Kecia Ali

Bu kitabın yayın hakları Nurcihan Kesim Telif ve Lisans Hakları Ajansı aracılığıyla One World Publications'dan alınmıştır.

İletişim Yayınları 2114 • Bugünün Kitapları 179

ISBN-13: 978-975-05-1709-9

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI GRAVÜR Safevî dönemine (1501-1772) ait bir gravür

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Ayla Karadağ

BASKI ve *CLT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

KECİA ALI

Cinsel Ahlâk ve İslâm

Kur'an, Hadis ve Hukuk Üzerine
Feminist Düşünceler

Sexual Ethics and Islam

Feminist Reflections on Qur'an, Hadith, and Jurisprudence

ÇEVİREN VE SUNUŞ

Adnan Bülent Baloğlu

*İlk ahlâk eđitmenim olan
anneme ve çocuklarıma ithaf ediyorum;
ocuklarımlın eğitmeni olarak
umarım ben de yeteneğimi kanıtlarım.*

Geleneđi incelemek, olumlu olduğu kadar eleştirel bir tarihsel tahayyül egzersizini gerektirir; bazen gericilik veya taassup olarak adlandırılan Şey, içinde bulunduğumuz zaman dilimine tamamen yabancı olan fikirler ikliminin basit bir yansımasıdır. Cinselliđe dair geçmişten bize aktarılan fikirlerin bir kısmı temelsizdir ve bunların etkilerinin hasara neden olduğu açıktır; ancak bunun için hayıflanırken, bu fikirlerin nereden doğduklarını ve niçin kabul gördüklerini anlamak -ve bunların savunucularının kötü niyet ve ahmaklıkla nadiren davrandıklarını kavramak- için çaba harcamalıyız.

- SHERIN BALLEY, *Sexual Ethics: A Christian View*

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ · ADNAN BÜLENT BALOĞLU	11
<i>Cinsel Ahlâk ve İslâm</i>'ın Türkçe Baskısına Önsöz	23
Teşekkürler	27
Metinler, Çeviri ve Transliterasyon (Harf Çevirisi) Hakkında Bir Açıklama	31
Giriş	33
1 Evlilik, Para ve Cinsellik	57
"Ve servetlerinden harcadıkları miktara göre..."	59
Cinsel ilişki (<i>sex</i>).....	64
Başka dinden olanlarla evlenme	75
Sonuç	85
2 Küçük Günahlar: İslâm Ahlâkında Boşanma	89
Düğümü çözme	90
Aşırı durumlar	96
Reform umutları	101
Sonuç	105
3 "Sağ Elinizin Altındakiler": İslâm Kaynaklarında ve Söylemlerinde Cariyelik	109
İslâm ve kölelik: Tarihe ve kaynaklara genel bir bakış	116
Kadınlar, savaş esirleri ve <i>azl</i> (dışarı boşalma).....	120
Sonuç	127

4 Yasak Eylemler ve Haram Partnerler:	
İslâm Hukukunda Gayrimeşru Cinsel İlişki	133
İffetin korunması: Klasik metinler.....	138
Çağdaş Müslüman düşüncesinde babalık, fikhî kurgular ve evlilik-dışı cinsel ilişki.....	148
Sonuç.....	157
5 Sorma, Söyleme: Müslüman	
Düşüncesinde Eşcinsel Yakınlaşma	161
Tarih.....	167
Sorma! Söyleme!.....	176
Eşcinsel evlilik.....	185
Sonuç.....	191
6 “Küçült Ama Yok Etme”: İslâm	
Kaynaklarında “Kadın Sünneti”	193
İslâmî mi yoksa gayri İslâmî mi?.....	196
“Küçült ama yok etme”.....	205
Sonuç.....	211
7 “Eğer Kadınlarınıza Dokunduysanız”:	
Kur'an'da Kadın Bedenleri ve Erkek Failiği	215
Kime konuşuyorum?.....	217
Zor bir âyet.....	223
Birbirinin elbisesi olmak.....	235
Sonuç.....	242
8 Hazreti Muhammed, Sevgili Eşi Aişe	
ve Modern Hassasiyetler	247
Savunmacılar ve ihtilaflar.....	252
Teselli arayışları.....	261
Sonuç.....	266
9 İslâmî Cinsel Ahlâk İnşasına Doğru	271
 KAYNAKÇA.....	279
DİZİN.....	301

Giriş

Dünya Müslümanlarının büyük çoğunluğu için –sadece radikaller veya muhafazakârlar değil, kendilerini ılımlı veya ilerlemeci kabul edenler de dâhil– belli bir inanç veya uygulamanın meşruiyetini önemli ölçüde belirleyen şey, “İslâmî” olup olmamasıdır. Bireysel davranış veya ülkülerinde İslâmî kural-ları dikkate almayanların pek çoğu bile, bir strateji olarak, sosyal değişimlerin Müslümanlar arasında yaygın kabul görebilmesi için, ikna edici biçimde, İslâm dini ile uyumlu sunulması gerektiği kanaatindedirler. İslâmî meşruiyet vurgusu, genellikle “İslâm’da kadınların konumu” ile ilgili hararetli tartışmaları besleyen bir kaynak mesabesindeki kadın, toplumsal cinsiyet (*gender*) ve aile gibi çetrefilli konularda bilhassa daha güçlüdür. Sözde kadın sorunu, hem Müslüman karşıtı söylemlere hem de mevcut baskıcı “kültürel” uygulamalara rağmen, İslâm’ın kadınları koruyan ve onlara saygı duyan “hakikî” veya “gerçek” bir yol olduğunu anlatmada özgürlükçü bir terminoloji kullanan savunmacı karşı söylemler nezdinde merkezî bir konuma sahiptir. Açıkçası bu iki yaklaşım da belli kayıtlarla sınırlıdır. Donanımlı ve sayıları gittikçe artan Müslüman kadın ve erkek akademisyenler, kadınların hayatlarının yanı sıra, çok katmanlı, iç içe geçmiş hâkim söylemlerin mahiyetlerini kavra-

yışımızla ilgili tartışmaları daha derin ve karmaşık hale getirme gayreti içindedirler.

Bu tehlikeli sulara dalışımın ilk adımı olarak, İslâm'da kadının konumunu sorgulamanın önemini vurgulamak istiyorum –bu ifade en az üç şekilde okunabilir. Birincisi, indirgemeci diline rağmen, “İslâm'da kadınların konumu” ifadesi, birbiriyle bağlantılı bir dizi eşitsizliğin pek çok Müslüman kadının hayatını zorlaştırdığını yansıtan kestirme anlatım işlevi görebilir. Ancak bu kabul tek başına bizi fazla uzağa götürmez. İkinci yaklaşım, “kadınların konumu” ifadesinin bizzat ne kadar işe yaradığını sorgular. Müslüman kadınların sınıf, coğrafya, etnik köken, yaş, evlenme yaşı ve eğitim bakımından birbirlerinden çok farklı olmaları sebebiyle “konumları” hakkında genellemeler yapmak anlamsızdır. Söz konusu kavramın kullanımını kadınların yaşanmış tecrübelerinden ziyade hedeflenen idealler alanına hasredilse bile, ideal ve tektip bir gelenek varsayımından hareket etmek, yaklaşık bin beş yüz yıllık karmaşık, birbirinden farklı fikrî ve kitabî mirası önemli ölçüde basitleştirmek olacaktır. Yine de Müslümanlar, kadınların konumuna dair tartışmaları özellikle İslâm dini ile kadınlara yönelik mevcut birtakım adaletsiz uygulamalar arasında zaruri bir ilişkinin bulunmadığını göstermek için sürdürme eğilimindedirler. 11 Eylül saldırılarının ardından birkaç yıl kadar önce, Amerikan Müslümanlarının yazılarından oluşan derleme bir esere bir bölümle ben de katkı sunmuştum.¹ Makaleme “Problemli, İslâm'da Kadınların Konumu Sorunsalı” başlığını seçtim. Bu başlık, problemin ifade ediliş biçiminin özünde kusurlu olduğu şeklindeki tezime uygundu. Kitabın editörü, delillerime ve yazımının muhtevasına dokunmamış ama yeni ve geliştirilmiş bir başlıkla bana geri dönmüştü: “İslâm'da Kadınların Gerçek Konumu.” Editörle (içinde “konum” kelimesinin geçmediği) başka bir başlık üzerinde uzlaşmamıza rağmen, bu olay bana açıkça şunu göstermiştir: Hassas gündem maddeleri ile uğraşanlar, kalıplaşmış ve savunmacı sunum tarzlarına yaslanmada dikkatli olmalıdır.

1 Wolfe ve Beliefnet, ed., *Taking Back Islam*.

“Kadınların İslâm’daki konumunu sorgulama” ifadesini üçüncü bir tarzda, kadının konumunu sorgulayan açısından okumak da mümkündür. Birtakım yaygın görüşlere karşı çıkan Müslümanlar ve bilhassa da kadınlar, çok sıklıkla bu tür sorgulamalardan vazgeçmelerini salık veren uyarılarla karşılaşır; tuttukları bu yolun onları sapıklık, küfür ve mürtetliğe götürdüğü söylenir. Kendilerine toplumun sahih inançlarını koruma muhafızlığı görevi biçenler, her nedense kadın ve toplumsal cinsiyetle alakalı konularda özellikle hassastırlar –kısmen bunun sebebi, kokuşmuş Batı’ya bilinçli bir şekilde dik duran bir Müslüman kimlik inşasının ancak bu alanlarda mümkün olabileceği inancıdır.

“İslâm” ve “Batı” kavramları birbirlerine zıttırlar fakat birbirlerine de bağımlıdırlar; “Batılı Müslümanlar” tabirini sıkça kullandığımız şimdilerde bu iki kavram birbirleriyle sürekli yenilenen bir görüşme sürecindedir. Müslüman düşünürlerin uzun süre “Öteki” olarak gördükleri ülkelerde Müslüman nüfusunun artması, bu zıtlığın artık tatmin edici olmamasının yalnızca bir sebebidir. Müslüman düşünürler ve onların eserleri bugün uydu yayınları, internet siteleri ve de Avrupa ve Kuzey Amerika’daki camilerde dağıtımı finanse edilen tercümelemleri yoluyla aradaki sınırları kolaylıkla aşmaktadırlar. Hatta, Ortadoğu ve Güney Asya Müslümanları için hazırlanan malzemeler bile Batılı söylemlerden azâde değildir. Avrupa sömürgeciliğinin adaletsiz sosyo-ekonomik ve jeo-politik temelleri üzerine inşa edilen ve asırlardır süregelen bu alışveriş, Müslüman entelektüel hayatının ve üretiminin her alanda ama en fazla da kadın ve toplumsal cinsiyet konularında açıkça Batı’nın cazibesine kapılmasıyla neticelenmiştir.

Genellemek gerekirse, Batılı söylem sömürge çağından itibaren Batılı kadını saygın ve (bazen) özgür olarak tanıtırken tam aksine Müslüman kadını da mazlum olarak tasvir eder.² Genellikle, kadının yeri, durumu veya konumuna dair –bilhassa İngilizcede ve diğer Batı dillerinde– Müslümanlar arasında cereyan eden tartışmalar bu Batılı eleştirilere bir tepki mahiyetinde-

2 Bu imajların kökeni hakkında bkz. Kahf, *Western Representations of the Muslim Women*.

dir. Birçok eserde, 19. ve 20. asrın Avrupalı yazarlarından yapılan seçme alıntılar ya İslâmî prensiplerin Batılı normlardan daha üstün olduğunu göstermek ya da bir Müslüman âlimin kadının doğası hakkındaki görüşünü onaylamak için yapılır. Bunun dışında Müslüman yazarlar, Batı'nın toplumsal hayatının gevşek ahlâk standartlarını veya başka unsurlarını eleştirmek suretiyle, kadınlara yönelik Müslüman ve Batılı muamele tarzlarına atfedilen değerleri tersine çevirme çabası içinde olabilmektedirler.

Bu çalışmalar görünüşte kadınlarla ilgili olmasına rağmen, her iki tarafın da söylemi cinsiyet (*sex*) ve cinsellik (*sexuality*) etrafında dönmektedir. Batılı medya, Müslüman kadını cinselliği yüzünden baskılanan bir kişilik olarak takdim eder; onun baskılanması bilhassa cinsellikle alakalıdır ve bu, tutkulu bir ilginin konuları olan kadın bedeni, “peçe” ve kadının tecridi ile sembolize edilir. Birtakım feminist söylemleri bilinçsizce seslendiren Müslüman eleştirmenler, kadın giyimi söz konusu olduğunda, Batılı toplumların kadınların değerini fiziksel cazibe esasına göre belirlemek suretiyle onları baskıladıkları şeklindeki bir tezle mukabelede bulunurlar. Gayrimüslimler, çok-eşliliğe (*polygamy*) tanınan ruhsat yüzünden Müslüman kadının bahtsız olduğunu düşünürler. Müslüman yazarlar, makul gerekçeler göstermeksizin bu iddiaya mukabele sadedinde, Batı'da zina, peş peşe yeniden evlenmeler, babalık sorumluluğuna sahip olmayan erkeklerin nikâhsız yoldan çocuk edinmeleri gibi vakalar olağanüstü biçimde yaygınken kadının onurunu zedeleyen çok-eşli evlilik olgusu üzerinde aşırı durmanın bir riyakârlık olduğunu söylerler. Nikâhsız ilişkilerde “Erkeğin, metresine veya kız arkadaşına karşı herhangi bir taahhüdü veya sorumluluğu yoktur”³ şeklindeki anlayışın, çok-eşli evliliğin insanî, dürüst ve gerçekçi tabiatına aykırı düştüğüne dair bir savunma da sürmektedir.⁴

3 Al-Sheha, *Woman in the Shade of Islam*, s. 79.

4 1970'lerde yazan bir Hintli yazar, yaygın bir görüşü şöyle özetler: “Kadınlara meşru bütün özgürlüklerin verilmesine hiçbir surette karşı değiliz, ancak cinsel özgürlük alanında Batı medeniyetinin kendine has kötülüklerinin ithaline rıza gösteremeyiz.” Niazi, *Modern Challenges to Muslim Families*, s. 60-61.

Genelde cinsel ahlâka (*sexual morality*) dair konularda farklı bakış açılarına sahip Müslüman yazarlar, kadınlar için Müslüman modelin sınırsız cinsel özgürlüğe izin veren ve kadını erkek sömürsünden korumakta aciz kalan aşağılayıcı Batılı normlardan daha iyi olduğunu iddia ederler. İslâmî konulara dair eserleri geniş bir okuyucu kitlesiyle buluşan Nijeryalı yazar Abdul Rahman Doi'nin şu sözleri Müslümanların genel hissiyatını seslendirir: “Sevgi ve şefkatin yürek burkan yokluğu, ihmal edilen hanımlar, terk edilen çocuklar, metresler ve sokak kızları Batılı hayatın ortak özellikleridir.”⁵ “Müslüman kadınlar, yeryüzünün en mutsuz yaratıkları olan Batılı kadınların aksine, bakmakla yükümlü oldukları hanım ve çocuklarının nafakalarını sürekli ve kâfi derecede kazanan kocalarının himayesindedirler.”⁶ Müslüman koca, evinde nihaî otorite olsa da otoritesini despotça kullanmaz veya söz söyleme yetkisini suistimal etmez; kadınlara boşama yetkisi verilse dahi aileyi kolay çözümlere karşı koruyacak olan şey erkeğin akliselimidir.

Müslüman aile hayatının bu idealleştirilmiş sunumu, gayrimüslim Batı toplumunda görülen feci istismar vakalarıyla açıkçası bir tutulamaz. Bununla birlikte, nadiren ikrar ve hatta kabul edilen husus şu ki, Doi ve diğerlerinin idealleştirdikleri bu tarz bir aile hayatı modeli Müslümanların geneli için gerçeği yansıtmadığı gibi, çocukların bakımını ve evin geçimini işten saymayıp cinsel erişimi (*sexual availability*) kadının aslî vazifesi kabul eden klasik kaynakların idealleriyle de hiç örtüşmez. Şüphesiz, klasik metinler tasvirî olmaktan ziyade emredici mahiyettedirler; elit tabakadan olmayan pek çok kadının ev işleriyle yoğun biçimde meşgul olduklarını, çocuklarının bakımıyla bizzat uğraştıklarını gösteren deliller de mevcuttur. Her halükârda Doi'nin yeni-gelenekçi tasavvuru hedeflenen ülkeler dikkate alındığında önceki Müslüman cinsel ahlâk modellerinden önemli ölçüde farklılık arz eder. Tıpkı Doi gibi klasik ve Ortaçağ düşünürleri de kocanın hanımına karşı muayyen mali yükümlülüklerinin, nezaket ve şefkatle davranma sorumlulu-

5 Doi, *Woman in Shari'ah*, s. 185.

6 Aynı şekilde bkz. Wani, *Maintenance Rights of Muslim Women*, s. 9.

ğunun bulunduğunu vurgulamışlar, ancak ortada hiçbir kusur yokken erkeklerin birden fazla kadınla evlenme ve sayısız cariye edinme hakkına sahip olduklarını söylemekte de bir beis görmemişlerdir. Erkeğe bu imtiyazları tanıyanlar, kadının yalnızca ve daima cinsel erişim hakkını elinde bulunduran erkeğe ait olduğunu söylemişler ve hareket alanına muayyen sınırlamalar getirmişlerdir. 9. asır fıkıh âlimi İmam Şafiî, evlilik akdi esnasında kocanın başka hanımlarla evlenemeyeceği ve dışı kölelerinden birini cariye olarak alamayacağı gibi şartlar ileri sürmemenin çoğunluk görüşü olduğunu ifade etmiştir. Buna gerekçe olarak, böyle bir şart ileri sürmenin “Allah’ın [erkeğe] tanıdığı geniş hakları daraltmak” anlamına geleceğini söylemiştir.⁷

Gerçekte, Müslüman âlimlerin eserlerinde yer alan cariyelikle alakalı görüşler çağdaş ve klasik cinsel ahlâk anlayışları arasındaki bariz farkı ortaya koyar: Klasik anlayışta erkek kendi mülkiyetindeki cariyelerle cinsel ilişkiye girme hakkına sahiptir. Klasik metinler bu konuda gerçek bir sayı vermezler, bilakis bir tavsiye ve düzenleme söyleminde buluşurlar. Bununla birlikte bu metinlerde erkeklerin birden çok nikâhlı eş ve / veya cariyeyi cinsel eş (*sexual partner*) alabilecekleri şeklindeki varsayımlar, cinsel ilişkilere yönelik Müslüman söylemlerinden belirgin biçimde farklıdır. Söz konusu metinler çok-eşli evlilikleri onaylayan bir dil kullanırken genellikle bunu, erkeğe tanınan basit bir imtiyaz olarak görmekten ziyade kadınların korunmaya muhtaç bir varlık oldukları şeklindeki bir gerekçeye dayandırırılar. Modern hassasiyetlerle ilgili genellemeler özellikle de bir milyarı aşkın Müslüman nüfus içindeki çeşitlilik dikkate alındığında birtakım risklere açık olmakla birlikte, günümüzdeki çoğu Müslümanın İmam Şafiî’nin köle cariyelerle cinsel ilişkiyi onaylayan görüşünü insaf ve adaletten –gerçi bilindiği üzere bu kavramların kendileri tartışmaya açıktır– yoksun kabul edeceğini iddia etmek bir zorlama yorum değildir.⁸ Fakat fiili bir kurum olarak köleliği hiç kimse savun-

7 eş-Şafiî, *el-Umm*, K. es-Sadak, “eş-şart fi’n-nikâh”, c. 5, s. 108.

8 Sheila Briggs’in görüşleri için bkz. Feminist Sexual Ethics Project colloquium III, Brandeis University, Eylül 2005.

masa bile köle mülkiyeti İslâm ahlâk ve hukukunun sınırlarını henüz tam idrak edilemeyen tarzlarda şekillendirmiştir. Klasik metinlerde yüceltilen, açıkça adaletsiz olan bu cinsel ahlâk modeli pek çok Müslüman için artık bir anlam ifade etmemekle birlikte, en azından sezgisel düzeyde onun yerini tutacak yeni bir model de doğmamıştır. Bazı Müslümanların, klasik fakihlerden miras alınan bu modeli daha âdil bir modelle değiştirmeye hazır olmalarına –ve bununla alakalı tali konularda yeni kutsanmış ilişki biçimlerine açık olma arzusu sergilemelerine– rağmen, geleneksel cinsel ahlâkın anlaşılması ve de söz konusu ideallerde dönüşümlerin gerçekleşme imkânları açısından önem arz eden rıza, mütekabiliyet ve baskı gibi konulara çok az ihtimam gösterilmiştir. Benim burada bu konuları irdelemekteki gayem, Müslüman hayatında ve düşüncesinde önemli yer tutan cinsel ahlâkın bütün yönleri üzerinde gerekli ve geniş kapsamlı bir tartışmaya bir ön katkı sunmaktır.

Şüphesiz kadınların cinsel bakımdan itaat altına alınması hiçbir surette Müslüman toplumlarına veya İslâm düşüncesine has bir durum değildir. Karı-koca hakları bağlamında, erkeğin destek ve himayesinin karşılığı olarak “cinsel tatmin, üreme ve ev işleri”⁹ görevlerini kadının üstlenmesi üzerine kurulu bir sistemi öneren kanunlar çok yakın zamanlara kadar neredeyse evrenseldi. (Bu karşılıklı alışverişin kesin sınırları toplumdan topluma ve hatta belirli bir toplumun kendi içindeki sınıfsal konuma ve dinî inanca göre önemli değişiklikler gösterir; Müslüman toplumlarında evin bakım ve temizliğini kadınlardan talep etmek uygulamada yaygın olmakla birlikte teoride genellikle geçerli değildir.) Eski Yunan ve Roma’da oldukça yaygın ve meşru bir kölelik kurumunun varlığı, köle sahiplerinin cinsel tatmin için kölelerini kullanmalarının yalnızca İslâmî metinlere veya uygulamalara has bir durum olmadığını gösterir. Tıpkı bunun gibi, Hıristiyan kutsal metinleri de dişi kölelerin cinsel tatmin için kullanımına ve çok-eşli evliliklere izin verir veya en

9 Yalom ve Carstensen, “Introduction”, aynı yazar, ed., *Inside the American Couple*, s. 10. Ayrıca bkz. Yalom, *A History of the Wife*.

azından zımnen de olsa görmezlikten gelir.¹⁰ İnsan ticareti (*human trafficking*) ve seks işçiliği (*sex work*) hakkındaki çağdaş tartışmalardan da anlaşılacağı üzere, (gerek erkeklere gerekse kadınlara yönelik) seks köleliği (*sexual slavery*) ve cinsel istismar (*sexual abuse*) eski toplumlarla sınırlı değildir. Özellikle cinsel istismar, kadınlara ve kızlara yönelik yaygın cinsel / fiziksel / psikolojik şiddetin (*intimate violence*) kol gezdiği daha geniş bir coğrafyada mevcuttur. Hindistan'da gelin yakma (*bride-burning*) veya çeyiz ölümleri (*dowry deaths*)* âdetlerini, Birleşik Devletler ve Latin Amerika'da ise kıskanç erkeklerin eski hanımlarını veya eski kız arkadaşlarını öldürmelerini buna örnek verebiliriz.

Sistemli adaletsizlikler coğrafi, kronolojik ve kültürel sınırları aşan hiyerarşik, cinsiyetçi tahakkümün mukayeseli bir biçimde mercek altına alınmasını gerekli kılmaktadır.¹¹ Şüphesiz böyle bir araştırma gerekli ve verimlidir. Ancak, İslâmî konulara yoğunlaşanların mukayeseli çalışma çağrıları, çok sıklıkla, sadece derin zulüm yapılarını samimi olarak kavrama arzusuyula değil, İslâm'a ve Müslümanlara yönelen dikkat ve eleştiri ok-

10 İncil kaynaklarında zikredilen dişi köleler, babaları efendi/sahip –İbrahim ve Yakup gibi– olan çocuklar doğurmuşlardır. Antik dünyada erkek kölelerin cinsel kullanımına dair Beşinci Bölüm'e bakınız.

(*) Çeyiz ölümlerinin ne olduğu ve nasıl uygulandığına dair gazeteci yazar Harun Çelik'in *Uzaktaki Yakın Ülke Pakistan* isimli eseri oldukça aydınlatıcıdır: "... Kız tarafının yüklü miktarda çeyiz vermesi asıl Hindistan'da daha yaygın ve daha katı bir kuraldır ki, zaten bu uygulama Hindulardan kalma bir âdettir. Hindularda bu iş iyice çığırımdan çıkmıştır. Size Hindistan'da yaşanan inanılmayacak bir olayı anlatayım... Kız tarafı ile erkek tarafı çeyiz konusunda anlaşılır. Kızın erkeğe giderken neler götüreceği belirlenir. Ardından düğün dernek kurulur. Düğünden sonra eğer kız tarafı vaat ettiği şeyleri yerine getiremez ise ne olur biliyor musunuz? Kızı getirdiği ve de beğenilmeyen çeyizi ile birlikte yakarlar... Her yıl onlarca kız çeyizi ile birlikte yakılıyor... Kızı alıyorlar, çeyizin üstüne oturtuyorlar, sonra veriyorlar ateşi ve kız ciyak ciyak bağırarak yanıyor. İnsanın tüylerini diken diken eden bir hadise yaşıyor. Bu, her çeyizi beğenilmeyen yakılıyor anlamına gelmiyor tabii ki. Yaktıktan daha yaygın uygulama ise, kızın yüzüne asit atmak ya da kızın yağ dökmek..." (s.122, Aktüelya Yay., Ankara, 2006) – ç.n.

11 Michael Sells'in din ve şiddet üzerine çalışmanın öncelikle mukayeseli sonra da eleştirel ve öz-eleştirel olması gerektiği hususundaki ısrarı, eşit biçimde, din ve cinsellik konuları üzerindeki çalışmalar için de geçerlidir. Michael Sells, lecture at Brandeis University, 21 Nisan 2005.

larını onlardan uzaklaştırma isteğiyle de güdülenmiştir. Müslüman norm ve uygulamalarının diğer din ve medeniyetlerinki ile tarihsel olarak uyumlu olduğu, gayrimüslim Batılıların sıklıkla İslâm'a yönelik eleştirilerinin hem kültürel cehaleti hem de tarihsel hafıza kaybını yansıttığı doğrudur. Sadece bir örnek verelim: Müslüman kadının evlilikte itaat altında tutulmasını öngören normları eleştiren Amerikalılar ve Avrupalılar, "İncil'in kadın algısında itaatin mutlak bir esas olduğunu, bu sebeple Yahudi ve Hıristiyan evlilik yeminlerinde 20. asrın sonlarına kadar bu esasın korunduğunu"¹² unutmuş görünürler. Elinizdeki bu eser, malumun beyanı kabilinden gördüğü bu tür paralellikler arasındaki belli başlı farkları ortaya koyabilmek için mukayeseli örnekler kullanır – meselâ, gayrimeşru seks hakkındaki eski Yakındoğu ve İncil görüşlerinin klasik Müslüman âlimlerin görüşleriyle mukayesesi gibi. İslâmî metinler üzerine daha fazla yoğunlaşmış Müslümanların tecrübelerine daha az yer vermiş olmakla, İslâm'ın kadınlara karşı özellikle baskıcı olduğu veya Müslümanların cinsel ahlâkla alakalı problemlerinin her ne surette olursa olsun diğer inanç mensuplarının karşılaştığı problemlerden daha çetin olduğu şeklindeki ortak kanaate katkı sunma riskimin bulunduğu da farkındayım. Bazıları benim cinsellik konularına odaklanmamı, daha hayatî araştırma mevzuları dururken Müslüman cinselliğiyle kafayı bozmuş olan Batı'nın değirmenine su taşımak olarak algılayabilir. Fakirlik, siyasi baskı, savaş ve küresel güç dinamikleri gerçekte Müslüman kadınların hayatında çok ciddi etkiye sahiptir.¹³ Bununla birlikte, bu konular dahi cinsiyet ve cinsellikten ayrı

12 Yalom, "Biblical Models: From Adam to Eve to the Bride of Christ", s. 15. Yalom burada genelleme yapıyor olsa bile –kadının seçimini yapmasından çok önce, kadının itaat vaatlerinin kullanımına son veren bazı mezhepler vardır– mesele esaslı işlenmiştir. Ayrıca, Shanely'nin naklettiği 1945 tarihli New Jersey hükmüne bkz., *Just Marriage*, s. 8.

13 Bununla birlikte Haideh Moghissi şunu söyler: "İslâm toplumlarında kadınların ve erkeklerin hayatlarına hükmeden cinsel baskıdan bir şekilde kurtulan fertler yalnızca cinsel baskının kadınların tecrübelerini tanımlamadaki baskın rolünü inkâr edebilirler. Fakirlik ve açlık, bütün bölgede kadınların ensesindedir. Fakat... cinsellik ve cinsel baskı kadınların en çok eziyet gördükleri konulardır." Moghissi, *Feminism and Islamic Fundamentalism*, s. 95.

tutulamaz. Kadınlar için fakirlik, evlilik şartlarını konuşmak, eziyet eden veya sömüren kocaları terk etmek özgürlüğünü sınırladığında farklı bir işlev görür. Baskıcı rejimler, aile konularında “Şeriat” taleplerine boyun eğmek veya cinsellik sınırlarını aşırı bir biçimde ihlâl eden kadınları cezalandıracak sözde İslâmî kanunları dayatmak suretiyle kendi “İslâmî” ehliyetlerini teşhir etmeye teşebbüs edebilirler. Ne var ki, Yahudi feminist teolog Judith Plaskow’un da işaret ettiği gibi, “cinsellik üzerine yazmak, kaçınılmaz biçimde, sanki yegâne konu ve problem o imiş gibi bir algıya yol açar.”¹⁴ Dinin normatif etkisinin bulunduğu alanlarda –ki bu hemen hemen bütün alanlardır– İslâmî meşruiyetin aranması gerektiğine dair sıkça yapılan çağrılar dikkate alındığında, cinsellik ahlâkını irdelemekten doğabilecek muhtemel faydalar açısından bu risklerin alınması gerektiğini düşünüyorum.

Müslüman uygulamalarının belirleyicisi olarak İslâmî normatif öğreti tamamen güvenilir olmasa da, metinlere bu derece odaklanmak niçin? İngiliz sömürge memuru F.X. Ruxton, tercümesini yaptığı 14. asra ait bir Malikî fıkıh risalesine yazdığı önsözde “İslâm ülkelerinde Hukuk’u halk şekillendirmez, bilakis Hukuk halkı şekillendirir” şeklinde bir iddiada bulunsa da, gerçekte, hukukun hem terkip ve tertibi hem de icrası hususunda toplumsal şartların etkileri daima merkezî öneme sahip olmuştur.¹⁵ Gerçek kadınların (ve erkeklerin) hayatları fıkıh risalelerinde üretilen kalıpları düzenli olarak takip etmez, hiçbir zaman da etmemiştir.¹⁶ Yukarıda işaret edildiği üzere, Müslüman halkların aralarındaki ve kendi içlerindeki farklar o kadar dikkat çekicidir ki, “Müslüman kadın” veya “İslâm’da cinsellik” konularını tartışma çabalarına şüpheyle yaklaşılmalıdır;

14 Plaskow, “Decentering Sex”, s. 30.

15 Ruxton, *Maliki Law*, s. V.

16 Tarihçi Huda Lutfi, 14. yüzyıla ait bir Kahire belgesine atıfta bulunurken, daha geniş uygulanabilir bir noktaya işaret eder: “Buyurgan dinî literatür, gerçekliğin bir yansıması olarak görülmek zorunda değildir.” Lutfi, “Manners and Customs of Fourteenth-Century Cairene Women”, s. 102, Yine bkz. Sonbol, “Introduction”, aynı yazar, ed., *Women, the Family, and Divorce Laws in Islamic History*.

herhangi bir istatistikte dikkate alınması mümkün olmayan sınıf, coğrafya ve zaman aralığı farklılıkları ve tabiatıyla bireysel özellikler, yapılan genellemeleri genellikle yanıltıcı kılmaktadır. İlaveten, burada tartışılan hassas konuların uygulamadaki tecrübî verilerine ulaşmak da zordur. Fakat ideal olanla gerçeklik arasında bir ilişki mevcuttur ve Müslüman kadınlığın nasıl olması gerektiğini öngören klasik modeller ile karşı cinsle ilişkiler arasında kesin bir uyum söz konusudur.¹⁷ Normatif İslâmî metinlerin ve düşüncenin en etkili olduğu ve olmaya devam ettiği alan, kesinlikle bu cinsel ahlâk alanıdır.

Söz konusu metinleri dikkate almadan önce, kendini ilerlemeci –kavramın yetersizliği hususundaki bütün ikazlara rağmen– gören bir Müslümanın [yazar kendini kastediyor – ç.n.] İslâmî düşünce geleneğiyle niçin böylesine meşgul olduğunu sormak kayda değer bir soru olsa gerektir. Böyle bir meşguliyetin, “yaşayan İslâm’ın sözlü ve ahlâkî gelenekleri”nin¹⁸ yok sayılması pahasına, “yazılı, metinsel ‘erkek’ İslâm’ı”nın (bu esasen *Kitabın* değil, *Metinlerin*, Ortaçağ yazılı eserlerinin *İslâm*’dır) otoritesini güçlendireceği doğrudur. Leila Ahmed’in de işaret ettiği üzere, “metinsel İslâm” tarihte elit erkeğin sahası olmuş ve pek çok Müslümanın, özellikle de kadınların tecrübeleriyle iç içe geçmiş olan İslâm anlayışlarını isabetli bir biçimde temsil etmemektedir. Şayet fikhî ve tefsirî mirasın –güçlü bir biçimde ataerkil ve bazen kadın düşmanı (*misogynist*)– yegâne yorumlayıcı otoritesini kabul etmiyorsam, o halde niçin onu tamamıyla es geçip tek rehber olarak Kur’an’ın kendisine dönmüyorum? Bütün enerjimi, otoritesini kabul etmediğim metinlerin tahlil ve eleştirisine harcamakla elime ne geçecek?¹⁹

17 Tucker, *Gender and Islamic History*.

18 Ahmed, *A Border Passage*, s. 128. Ahmed bu geleneğin değerini en azından “köktenci İslâm, lafızcı İslâm’ın daha dar, modern kısır bilinçli modern nesli” ile kıyaslandığında kesinlikle takdir eder. Yine bkz. Ahmed, *Women and Gender in Islam*, s. 239; burada o, “teknik, kanuncu, yerleşik bir İslâm türünün, yani İslâm’ın mesajındaki ahlâki unsurları büyük oranda görmezlikten gelen bir çeşidin” hâkimiyetinden bahseder.

19 Kevin Reinhart (at the Mapping Muslim Ethics colloquium, Duke University, Nisan 2005) projemdeki çelişkiye işaret eder: Fakihler üzerine yoğunlaşmakla kısmen onların yorumlayıcı otoritesi ile yarışmaya çalışıyorum.